

השיעור השבועי

גיליון מספר 423

הרב המקדים: הר"ג אליהו שלוש שליט"א
ראב"ד חיפה

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבתי היחידים ומשודר דרך הלוויין והרדיו ובקוויס רבים ומסודר של מן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
17:45	17:12	16:20	תל אביב
17:41	17:10	16:19	חיפה
17:40	17:10	16:18	באר שבע
17:45	17:13	16:21	

מקץ | ד' טבת תשפ"ד

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פרץ שליט"א

נרות חנוכה ונרות שבת

הדלקה עושה מצוה. כבתה אין זקוק לה. חנוכה עם אקווריום זכוכית. הדלקה למפונים בבתי המלון. רוצה לכבות נרות חנוכה ולהדליק לעצמו. הדלקת נרות חנוכה לבחורי ישיבות. ישן חייב במצוות. הדלקה עושה מצוה בנר שבת. קבלת שבת בהדלקה. לברך ואחר כך להדליק. שינוי מנהג שיש בו שמץ איסור

כבתה אין זקוק לה

א. בשיעור הקודם הזכרנו שהדלקה עושה מצוה, ולכן כבתה אין זקוק לה. כלומר שיעקר מצות נר חנוכה שבשעת ההדלקה יהיה ראוי לדלוק חצי שעה, אבל אם נתן שמן בשיעור שלא ידלק חצי שעה, לא יצא ידי חובה, וכן אם הדליק מול חלון פתוח ונושבת שם רוח מצויה, לא יצא ידי חובה, אלא יתן שמן בשיעור שידלק חצי שעה, ויניח במקום שאין הרוח נושבת.

אקווריום זכוכית

ב. בזמננו יש נרות חנוכה באקווריום זכוכית, שכאשר רוצים להדליק פותחים את דלת הזכוכית, ואחר שמדליקים את הנרות סוגרים את הדלת, כי אם מדליקים בחוץ והדלת תישאר פתוחה, הנרות לא יחזיקו מעמד וכבו, נמצא שהגורם לנר חנוכה שידלק חצי שעה הוא סגירת הדלת. לכן יש שהמציאו פטנט, שמרימים את הזכוכית מהצד ומכניסים משם נר ארוך ומדליקים, ואז אפילו שיישאר פתוח מהצד, הנרות לא יכבו, כי הרוח מקדימה ולא מהצד, ואחר כך מורידים את הזכוכית. אבל לא לכולם יש את זה, והמצוי הוא שיש דלת או דלתות שנפתחות מקדימה, והשאלה אם יוצא בזה ידי חובה.

ביאור הרב פראנק

ג. הגאון רבי צבי פסח פראנק (מקראי קודש תנופה סי' יז, הר צבי או"ח ב"ס קיד) - רבה של ירושלים ואחד מרבותיו של מרן זצ"ל - דן בזה, שהרי הדלקה עושה מצוה, וצריך שיהיה ראוי לדלוק חצי שעה, אבל בשעה שדלת הזכוכית פתוחה זה לא ראוי לדלוק חצי שעה, ולכן הגם שבסופו של דבר דלק חצי שעה, לכאורה זה כמו מי ששם שמן שידלק עשרים דקות, ואחר כך לקח שמן והוסיף, ודלק יותר מחצי שעה, כתב מרן השלחן ערוך (סימן תרעה סעף ב) שאין זה מועיל, וצריך שבשעת ההדלקה יהיה ראוי לדלוק חצי שעה.

מי שאמר לשמן שידלוק

ד. אבל הרב פראנק הביא ראייה מהגמרא בתענית (כה), שם מסופר על רבי חנינא בן דוסא שהיה מלומד בניסים, ופעם התחלף לבתו ובמקום להדליק נרות שבת בשמן, הדליקה בחומץ, ואחר שנכנסה שבת היא שמה לב

¹ מדברי הגאון רבי אברהם שלוש שליט"א: ב"ה שאנחנו זוכים להידבק בכבוד מרן הראשון לציון שליט"א, וכמו לפיד אש ההולך לפני המחנה, כך הרב מנהיג את הדור במסירות נפש, ברבנות, בבתי הדין, בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, וב"ה שדבריו נשמעים. בכל מקום שמרן נמצא הוא משאיר חותם בל ימחה לדורי דורות. אנו מתפללים שהקב"ה יחזקהו ויתן לו כוחות איתנים להמשיך להנהיג אותנו, ולהדליק נר לכל אחד ואחד מתורתו של מרן זצ"ל, "אור חדש על ציון תאיר", "כי מציון תצא תורה", ובע"ה נזכה לגאולה השלמה במהרה בימינו. אמן.
דברי מרן הראשון לציון שליט"א: חזק וברוך לגאון רבי אברהם שלוש שליט"א, ראש אבות בתי הדין בחיפה. לפני כשלושים שנה למד אצלנו בישיבת חזון עובדיה,

שהתבלבלה בגלל הצבע הדומה, ובאה לאביה כשהיא מצטערת, ואמרה: חבל שעשיתי כך, זו ברכה לבטלה וגם לא יצאתי ידי חובה! היא היתה ספרדיה ובירכה לפני ההדלקה... אמר לה אביה: מי שאמר לשמן שידלוק לחומץ וידלוק, נעשה נס ודלק מערב שבת עד מוצאי שבת, והביאו ממנו אור להבדלה - ולא באותו נר ממש כי להבדלה צריך אבוקה. והרי בשעה שבתו של רבי חנינא הדליקה את הנר, אולי היה נתפס בפתילה כמה שניות ונכבה, אבל לא היה ראוי לדלוק, ונכון שאחר כך נעשה נס ודלק, אבל הולכים אחר שעת ההדלקה, שהרי הדלקה עושה מצוה גם בנר שבת, ואם כן מה פייס אותה בכך שהנר המשיך לדלוק? אלא רואים שכל שבסופו של דבר הנר דלק ונהנו לאורו בשבת, או בחנוכה שדלק חצי שעה, אף שבשעת ההדלקה לא היה ראוי, בדיעבד יוצאים ידי חובה. וכתב עוד הרב פראנק, ששמעו מדברי השלטי גיבורים (על הר"ף שבת כא): - הובא במג"א (סי' תרעד ס"ק יב) ובט"ז (שם) - שאם הדליק כנגד הרוח, או שהדליק עם מעט שמן, שבדרך הטבע לא היה צריך לדלוק חצי שעה, ונעשה נס ודלק חצי שעה, יצא ידי חובה.

משמעות השלחן ערוך

ה. אולם מדברי השלחן ערוך הנ"ל שכתב שלא מועיל מה שמוסיף שמן, משמע שאם בשעת ההדלקה לא ראוי לדלוק חצי שעה, לא יוצא ידי חובה. וצריך לומר שבשעה שמדליק את הנרות באקווריום הזכוכית, נכון שהדלת פתוחה ויש רוח, אבל הוא עומד שם בגופו ומסתיר את הרוח, בפרט אם הוא שמן... ומצידי יכל לעמוד שם חצי שעה ולשיר "מעוז צור ישועתי" וכו', אבל הוא רוצה ללכת ובגלל זה סוגר את הדלתות, וכיון שראוי לדלוק חצי שעה? באיזה אופן שהוא, לכן יוצאים ידי חובה.

הדלקת למפונים בבתי המלון

ו. שאלו אותנו המפונים שנמצאים בבתי המלון, מה יעשו לגבי נרות חנוכה, כי שם ביתם, שהרי המדינה משלמת סכום מסוים על כל חדר במלון שמושכר למפונים, ויש תנאי בשכירות שלא להדליק נרות בחדר כדי שלא תפרוץ שריפה, ואסור להפר את התנאי, ולדעת הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש עמי רסג) לא יוצא ידי חובה בהדלקה זו. ואם כן איפה ידליקו? רב העיר הודיע להם שבחדר

ועלה ונתעלה. הוא בנו של הגאון הרב שלמה שלוש ע"ה הרב הראשי לחיפה, ובעה"י ימשיך בדרך אבותיו, יעלה מעלה מעלה, ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה. וברשות כבוד הראב"ד של ת"א הגאון רבי זבדיה כהן, ב"ה אני מוקף מראבד"ם שזכינו למנות אותם, לא הקימו בית דין וקראו לעצמם ראב"ד, אלא קיבלו מינוי רשמי ב"ה.

² יש כאלה שמדליקים בנרות קטנים צבעוניים, וצריך לברר האם הם דולקים חצי שעה, פעם הם היו דולקים לכל היותר 25 דקות, וזה לא טוב, וצריך נר שראוי לדלוק לפחות חצי שעה.

האוכל ישימו חנוכיה בכל שלחן, וכל בני משפחה יתאספו סביב שלחן אחד, וידליקו בחדר האוכל כשלישים או ארבעים חנוכיות, וכולם יברכו. אבל ברור שאלו ברכות לבטלה, בפרט לנו הספרדים, כי לא ישיך שכמה משפחות ידליקו במקום ציבורי אחד שלא שכור להם לבד (ראה ילקוט עמ' תקה). אם היה לומד ילקוט יוסף היה יודע הלכות, אבל הוא לא פותח אף פעם ילקוט יוסף, ולכן לא יודע הלכות והצבור תמים וטועה. ומה יעשו? בילקוט יוסף חנוכה (עמ' תקה) מבואר, שמישהו יסתובב עם כוס חד פעמי - לאו דוקא, רק בשביל לא להרעיש... - וכל משפחה תתן לפחות שקל אחד בכוס, ואם יש מאה משפחות, יקנו במאה שקל שמן, חנוכיה ופתילות, ואם ישאר עודף יקנו ספרים כמו חזון עובדיה וילקוט יוסף לספריה במלון. ואז ידליקו בפתח המלון, והשומר שבפתח ישמור שלא תהיה שריפה, ואם בעל המלון לא מסכים, יכולים להדליק בלובי, ויתאספו כולם ליד החנוכיה, ואחד יברך בשביל כולם, ויצאו בזה ידי חובה מדין שותפות. ואם חלקם נתקעו בפקקים - כי בזמן האחרון ירושלים מלאה פקקים ואיזה ביטול תורה נהיה בירושלים... - גם אם לא יהיו נוכחים בהדלקה יצאו ידי חובה, כי יש להם חלק בנרות, שהרי מעות קונות, ואף שמדרבנן משיכה קונה, אבל כדי לצאת ידי חובת המצוה חכמים העמידו דבריהם על דין תורה (ראה גליון השיעור השבועי וישלח תשפ"ד אות א).

רוצה לכבות ולהדליק

ז. אדם שהדליק נר חנוכה באופן שראוי לדלוק חצי שעה, והגיע חבירו ושואל אותו, גמרת לברך? ולהדליק? כן. אני עכשיו רוצה לכבות ולהדליק בשבילי, כי אין לי חנוכיה וגם אני צריך להדליק. שהרי קיימא לן כבתה אין זקוק לה, כלומר שאם הדליק נרות חנוכה, והילד הקטן עבר והסוודר שלו נתפס בחנוכיה והפיל אותה, והנרות כבו, לא חייב לחזור ולהדליק, כי בשעת ההדלקה היה בדעתו שידלק חצי שעה, וגם בפועל היה ראוי לדלוק חצי שעה. ואומר לו חבירו, מה איכפת לך שאכבה, העיקר שהיה בדעתך שידלק חצי שעה וגם היה ראוי לדלוק חצי שעה. לכאורה זה יכול להיות פתרון למקומות שאין מספיק חנוכיות לכולם.

להוציא את הישן מהסוכה

ח. ישנה שאלה דומה, בחורים שבאו לעשות שמחת בית השואבה בישיבה, וכשגומרים בשעה שתים בלילה הולכים לישון בסוכה של הישיבה, ובא בחור וראה שאיזה אורח תפס את המיטה שלו, ואין לו מקום אחר, זו סוכה מצומצמת וכבר ישנים בה מאה בחורים והכל מלא, מה יעשה? רוצה לקרוא

³ אנתנו אומרים "להדליק נר חנוכה", ולא "של" חנוכה, שיהיה ראשי תיבות של שם קדוש היוצא מפסוק "נפשנו חיכתה לה", ונוהגים כך על פי הקבלה (שער המונות דף קח ע"ד), אבל האשכנזים מברכים "להדליק נר של חנוכה". כשהדלקתי בכותל וברכתי להדליק נר חנוכה, שמע אותי מישהו מרחוק ותיקן אותי כאילו טעיתי, אבל הוא טעה...

⁴ היה גברא רבה מגדולי הדור שלנו, אנתנו לא מזדרזים לחלוק על גדולי הדור, בשיעור הקודם אמרתי לגבי הדלקת נרות חנוכה לבחורי ישיבה, שמרן זצ"ל פסק לפני כששים שנה שהם יוצאים בהדלקת ההורים, ובשו"ת יחווה דעת (ח"ו סי' מג) הביא לכך ראיות מראשונים, רב אחאי גאון (בשאלתות פרשת וישלח שאילתא כו), המחזור ויטרי (סימן רלח), ספר התרומה (במפתחות סי' רטט), ספר הפרנס (סימן קנב), ועוד. ומרן לא לבד, כך דעת חכם בן ציון אבא שאול (אור"צ ח"ד פמ"ז אות א), חכם עזרא עטיה (ביחוד"ש) שבשנת תשי"ט קרא את תשובתו של מרן והסכים, והורה בפורת יוסף: תעשו כמו שאמר חכם עובדיה, שמדליקים רק בבית המדרש, אבל הבחורים לא מדליקים, ולכן לא יפסיקו באמצע הסדר, אלא ילמדו עד השעה שבע, כי בלאו הכי יוצאים ידי חובה מההורים. וגם אם יאמר: אני מכון שלא לצאת ידי חובה בהדלקה של אבי, זה לא מועיל, שהרי הבית יוסף (סי' תרע"ג) חלק על התרומת הדשן (סי' קא) - היה כשלישים שנה ביניהם ויכל לחלוק עליו - וכתב שלא שייך לכוין שלא לצאת בהדלקה שבביתו, כי החיוב הוא על הבית "נר איש וביתו", ולא עליו. ועוד שעל בחור רווק הסומך על שלחן אביו אין בכלל חיוב, אלא החיוב הוא רק על האבא, ואם האב רוצה יכול למנות שליח. וגם אם אומר לאביו שידליק בשעה חמש וחמשה, והוא עצמו ידליק בחמש, זה לא יעזור, כי כיון שאין לו חיוב לא יכול להדליק בברכה. ואמנם בחור שביתו בחוץ לארץ ועדיין לא הגיע זמן החיוב של אביו, אם ירצה רשאי להדליק בברכה בישיבה. אבל בחור שביתו בארץ, לא יכול להדליק בברכה, וכן דעת הגר"ש ז"ל אורבך (הליכות שלמה פ"ד סי"ב, שלמי מועד עמ' רג) והגר"ח פ"י שיינברג (חובב ב"ס' שושנת העמקים ח"ק עמ' קמב). כך אמרו חמשה מגדולי הדור, ובאים כל מיני צעירים וחולקים, ולא שחולקים בשכל ישר, אלא מעקמים את

לחבירו ולומר לו: תשמע, בוא נרים אותו עם המזרון, "על כפי ישאונך", נוציא אותו חוץ לסוכה ונניח אותו במדרכה, ובבוקר כשיקום יראה שהוא תחת כיפת השמים... או בתוך חדר שבבית, אבל זו בעיה שלו, למה ישן במקום שלי?!... אותו בחור רוצה ללכת ולישון במקום אותו אורח, וטענתו היא שישן פטור מהמצוות. האם יכול להוציא אותו ולישון במקומו, וכן האם יכול לכבות את החנוכיה של חבירו ולהדליק?

מצוה בלא כוונה

ט. הגאון רבי שלמה זלמן אורבך⁴ בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' א) דן באדם שישב ואכל בסוכה, והיה צריך לכוין לשם מצוה, ולכוין שהקב"ה הוציאנו ממצרים והושיבנו בסוכות, יש אומרים סוכות ממש ויש אומרים ענני הכבוד (סוכה יא), ומבואר בשלחן ערוך (סי' תרכ"ה) והאחרונים, שהכוונה היא המהות במצות סוכה, אבל הוא לא כיוון, והשאלה אם נחשב כאילו אכל חוץ לסוכה. ותהא נפקא מינה אם מותר להוציא ישן מהסוכה, כי ישן הוא לא מכון אלא חולם חלומות... ואם נאמר שמי שלא מכון לא מקיים מצוה, יהיה מותר להוציא את הישן והער יישן במקומו. הרב אורבך פקפק בזה וסיים שהדבר צריך הכרע.

ישן הוא בר חיובא

י. והנה בשו"ת מתת ידו⁵ ח"א (סי' יד) האריך בדן זה אם ישן חייב במצוות, והביא מי שאומר שישן פטור ממצוות, ודחה דבריו על פי מה שכתב מרן השלחן ערוך (סימן נה סעיף ו) בשם רבי יעקב בי רב, שאם יש תשעה אנשים והעשירי ישן יכולים לומר קדיש. ולעומת זאת חש"ו - חרש שוטה וקטן - לא מצטרפים למנין⁶ (ש"ע שם סי' ח), ורואים שיש הבדל בין חש"ו לישן, כי חש"ו הוא פטור ממצוות לגמרי, מה שאין כן ישן שהוא בר חיובא, וכיון שכך אפילו שהוא ישן מצטרף למנין. ואמנם ה"ט⁷ (סי' ד) חלק על מרן - היה לפני כ-400 שנה ויכל לחלוק - וסבר שישן אינו מצטרף למנין, והביא ראיה לדבריו מהזוהר (פר' וישב דף קפד ע"ב) שהובא בבית יוסף (סי' ד), שישן אינו בכלל קדושה לפי שטועם טעם מיטה ורוח טומאה שורה עליו. אבל מלבד מה שיש אומרים שהישן ביום אין רוח רעה שורה עליו, מכל מקום כיון שבידו להתעורר הוא נחשב בר קדושה, ובכלל הפסוק "ונקדשתי בתוך בני ישראל". וכן כתב בשו"ת זכור לאברהם אביגדור (סימן יא) ועוד. לכן להלכה ישן מצטרף למנין, כי הוא בר חיובא, ואם כן אין תוציא את הישן מהסוכה? ומה שיש צד שבסוכות הכוונה מעכבת, מדובר על כוונה באכילת הכזית פת, אבל לעולם הישן חייב במצוות?⁸

דברי הראשונים. אם יש לך 'חבורה' או 'שיעור כלולי' יפה - תגיד, אבל את המסקנא תאמר כדעת גדולי הדור. {ראש הישיבה שלו צריך לחנך לא לחלוק על המסורת שיש בידינו מגדולי הדור. [תראו רב אחד אמר ברדיו, שמברכים על תמרים מרוסקים שהכל. והזכיר שדעת מרן לברך העץ, וחלק עליו. זו חוצפא של אותו אחד שחולק תמיד על מרן כאילו היה בברותא שלו. צריך להעמיד אותו במקומו שיפסיק לחלוק, כנראה שלא קיבל מרבתי הערכה מספקת למרן זצ"ל].}

⁵ חיברו אחד מגאוני וילנא לפני כ-160 שנה. לפני כמה שנים הזכרתי אותו בשיעור, ומישהו שהיה כאן בשיעורים [חיאל אברהם] קנה את הספר, כך אותו, והביא לי במתנה. זה שו"ת מאוד יפה, והמחבר הוא גאון אשכנזי שמפלפל יפה ומסיק אליבא דהלכתא.

⁶ שוטה, צריך לבדוק כל אחד לגופו, כי יתכן שיש כאלה שלומדים ב'עלי שיח' או 'שיח סוד' שראויים להצטרף למנין, אבל בדרך כלל לא מצטרפים. וקטן, להלכה מרן השלחן ערוך (סי' נה סי' ד) סובר שלא מצטרף למנין, אבל זה לא מוסכם, הרב יצחק נסים - היה הראשון לציין לפני מרן זצ"ל - כתב בשו"ת יין הטוב (האוי"ח סי' כח) שבשעת הדחק יש לצרף קטן לעשרה לדברים שבקדושה, ויחזיק ספר בידו, כגון ילקוט יוסף... בא מרן ביביע אומר (ח"ד תאו"ח סי' ט אות ח, ח"ט תאו"ח סי' קג אות ה) ודחה את דבריו, שהם נגד השלחן ערוך, ונכון שיש פוסקים כך, ולא אמרו סתם מהראש שלו, אבל הלכה לא כך, שהרי קיבלנו הוראות מרן, ואין יעשה חזרת הש"ץ ויוציאו ספר תורה, ויברכו ברכות לבטלה. לכן קטן לא מצטרף למנין עד שיגיע לגיל י"ג שנה ויום אחד, כלומר שאם נולד בא' טבת, בליל א' טבת שנכנס ל"יום אחד", נעשה בר מצוה.

⁷ [בגמ' ב"ק כו. סוף פרק כיצד הרגל, מובא אדם מועד לעולם בין ער בין ישן, ובירושלמי מבואר, דהיינו שהיו שם הכלים וישן לידם ושברם בזה חייב, אבל אם אחר שישן הניחו הכלים אצלו ושברם מתוך שינה פטור. אבל זה קשור לנידון שלנו אם ישן חייב במצוות או לא, כי בדין אדם המזיק תלוי אם הכלים היו קודם או אחר כך. אלא שמצינו בישן בתחלת הלילה שינת קבע, שנחשב להפסק לענין ברכות התורה, לכאורה משמע שישן אינו חייב במצוות. ויש לדחות].

מצערים את הישן

יא. ויש ראייה שישן חייב במצוות, ושמעתי אותה ממרן זצ"ל לפני עשרות שנים, מדין הישן והגיע זמן קריאת שמע של הגר"א⁸, כיום זמן זה כמעט בשעה תשע, ואביו שהתפלל בנין בא לבית בשעה שמונה וחצי ורואה את בנו ישן - בשביל מה האבא קם בנין, עדיף היה שיתפלל במנין שני ויקח את בנו איתו, אבל כך עשה - והוא מעיר את בנו: קום, קום! זמן תפלה. אבל הבן עייף ולא שומע כלום... כתב בשלחן ערוך (סימן סג סעיף ה) בזו הלשון: אם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש, מכאן ואילך אין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש, שאף על פי שהוא קורא מתנמנם, יצא. עכ"ל. בדור הקודם ההורים היו לפעמים נותנים איזה מכה לילד, אבל היום הוצפה יסגא, אם האבא יתן לו מכה יזמין לו משטרה... כשהיינו ילדים קטנים לא היה אצלנו מושג כזה לא לקום לתפלה, למה? מרן היה בא לחדר של הבנים להעיר אותנו, ומי שלא היה קם, היה נותן לו צביטה קלה... והיינו קופצים, ולמחרת רק היינו שומעים את הצעדים שלו היינו קופצים מהמטה... והיינו מתפללים אתו קבוע. ומרן זצ"ל למד זאת מדברי השלחן ערוך שאם היה ישן מצערים אותו, ותמיד היה לנו דרך ארץ ויראת כבוד ממרן, ידענו מקטנות שהוא גדול הדור. אבל היום בישיבות אם התורן שמעיר יצבוט את הישנים, יזמין לו משטרה או יתנו לו מכות בחזרה... יש מתיזים מים כדי לעורר, אבל גם זה, אם בדורנו תתיז על בחור מים הוא יקום וישפוך עליך דלי... לכן לא לעשות כך, אבל צריך לנדנד ולהעיר את הישן ולהדליק בטייפ שירים, ועדיף שירים אשכנזים שהם מקפיצים... ואפילו שהוא מצטער ועייף מאוד, אבל הגיע זמן קריאת שמע! ואם ישן פטור ממצוות למה לצער ולהעיר אותו? רואים שישן חייב במצוות. ולפי זה אי אפשר להוציא את הישן מהסוכה ולישן במקומו, שהרי גם בשעה שהוא ישן הוא חייב במצוות, וכל רגע ורגע שנמצא בסוכה מקיים מצוה, ולכן לא יוציאו אותו תחת כיפת השמים "ויהי בבוקר והנה היא לאה"נ... כי גם הוא חייב במצוות.

כבתה בשוגג ולא במזיד

יב. ובענין השאלה לגבי נר חנוכה האם יכול לכבות את החנוכה של חברו שהדליק כהגון כדי להדליק בעצמו, יש אחד שהתחכם ודן בזה בסברות לכאן ולכאן, אבל צריך לדעת פוסקים, הפרי מגדים (סי' תרע"א א"א ס"ק י"ב) כותב מפורש שהדין שכתבה אין זקוק לה זהו בשוגג, אבל לא במזיד. כלומר שאם ילד עבר והפיל את החנוכה וכתבה, אין זקוק לה, אבל אין לכבות במזיד. וכן הובא בבאר היטב (סי' ט"ב) [א.ה. וראה עוד בילקו"י חנוכה עמ' קמ"א]. לכן למסקנא כל אחד כל אחד ידליק לבד, ואם אין לו חנוכה, שיתפלל שהחנוכה של חברו תכבה מאליה, שיעשה קבלה מעשית ותכבה, אין הכי נמי... אבל לא יכבה בידים.

כבה וחזור והדלק

יג. הזכרנו שהדלקה עושה מצוה, והגמרא (שבת כג.) מביאה לכך כמה ראיות, ואחת מהן שלא נדחתה מלשון הברכה "להדליק" נר חנוכה, ומשמע שהמצוה

⁸ לא נחמיר עליו כזמן קריאת שמע של המגן אברהם (סימן נח סק"א), כי מעיקר הדין הלכה כזמן הגר"א (סימן תנ"ט ס"ב) שמשערים שלש שעות מנץ החמה, ולא מעמוד השחר, שכן פסק כבר בסידור רס"ג (סוף עמ"ב), וכן משמע קצת בתשובת הרמב"ם (בפיה"מ פ"ג דפסחים, ובשו"ת פאר הדור סי' מד), וכן דעת השל"ט גבורים (רפ"ד דברכות א ד), וכן כתבו הלבוש (סימן רל"ג סי' ס"א רס"ז ס"א), הגאון רבי זלמן (בש"ע שלו סי' תמ"ג ס"ד), הלחם חמודות (פ"ד דברכות אות כז) ובמעדני יום טוב (פ"ק דברכות סימן י א אות ט), הגאון החזן איש (סימן ג אות ג) ועוד.

⁹ בשבת יש מצוות רבות, קידוש, לחם משנה, חמין וכו', ואחת המצוות היא הדלקת הנר, ולכן מברכים "של" שבת, אבל בחנוכה עיקר הימים אלו הנרות, ולכן מברכים להדליק נר חנוכה. כך מסביר הרב חיד"א (מחזיק ברכה ס' תרע"ט סק"א).

¹⁰ אגב, רבי עקיבא איגר (בהגהותיו ל"ש) - הביאו הביאור הלכה (ד"ה מבעוד) - חידש, שאם הדליק מבעוד היום גדול צריך לכבות ולחזור ולהדליק, זה דוקא כשהנר היה דלוק לצורך חול, לעילוי נשמת או לתאורה, ומה שאין כן אם הודלק לצורך שבת, לא צריך לכבות ולחזור ולהדליק אחר פלג המנחה. לדעתו העיקר שיהיה ניכר שמדליק לכבוד שבת, ולכן גם קודם פלג המנחה ניכר שמדליק לכבוד שבת. אבל מדברי מרן השלחן ערוך רואים שאין חילוק בזה, ואפילו בשעת הדחק אם הדליק לפני פלג המנחה, יחזור ויכבה וידליק לכבוד שבת. ואנחנו קיבלנו הוראות מרן.

¹¹ מפורש בשלחן ערוך שמסביר שזמן פלג המנחה הוא שעה ורבע - כמובן בשעות זמניות - קודם צאת הכוכבים, וכך פסק מרן זצ"ל (העו"ף אר"ב עמ' צד, וראה

בהדלקה, ולפי זה גם בנר שבת שמברכים "להדליק" נר של" שבת, הדלקה עושה מצוה. ובגמרא שם למעלה מובא, עשית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו, למוצאי שבת מכבה ומדליקה - ופירש רש"י (ד"ה דולקת) שמדובר על נר חנוכה שהיה דלוק מיום ששי ולא על נר ההבדלה - ואם הדלקה עושה מצוה מובן, אבל אם הנחה עושה מצוה היה צריך לומר מכבה ומגיבה ומניחה ומדליקה, אלא ודאי הדלקה עושה מצוה.

הדלקה עושה מצוה בנר שבת

יד. ועוד אמרו בגמרא (שם ע"ב): אמר לה ההוא סבא, תנינא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר. נחלקו הראשונים אם מדובר בנר שבת או בנר חנוכה, הרמב"ם בהלכות חנוכה (פ"ד ה"ה) כתב: אין מדליקים נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. ואילו בהלכות שבת (פ"ה ה"ג) כתב: המדליק צריך להדליק מבעוד יום קודם שקיעת החמה. ולא כתב שלא יקדים ולא יאחר, משמע שהבין שדברי הגמרא הם על נר חנוכה דוקא. אולם התוספות (שבת כה: ס"ד ה"ח) כתבו שמכאן למד רבינו תם גם על נר שבת, שאם היה דולק ועומד צריך לכבותו ולחזור ולהדליק בזמנו, וגם לא יאחר את הדלקתו שלא יבוא לידי חילול שבת ח"ו. וכן כתב הרמ"א בהגה (סימן רס"ג סעיף ד).

לשון השלחן ערוך

טו. מרן השלחן ערוך (סימן רס"ג סעיף ד) כתב בזו הלשון: לא יקדים למהר להדליק בעוד היום גדול - כגון שרוצה להפסיק להתרחץ או ללכת למקוה - שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת¹⁰, וגם לא יאחר. ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול - כגון שרוצה ללכת להתפלל ולקרוא שיר השירים בנחת - ולקבל עליו שבת מיד, רשאי, כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה, ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביעי קודם הלילה¹¹. ע"כ. כלומר שאם רוצה להדליק מפלג המנחה, יקבל עליו שבת, כדי שיהיה ניכר שמדליק לכבוד שבת¹², אבל אם לא מקבל שבת זה נראה כמו הנרות שעד היום מדליקים במסעדות ובתי מלון לסעודות הרשות, ולא ניכר שמדליק לכבוד שבת. ואם אומרים הדלקה עושה מצוה גם בנר שבת, נמצא שצריך לברך לפני ההדלקה, כי לאחריה נגמרה המצוה, וכלל בידינו, כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן (פסחים י:).

קבלת שבת בהדלקת הנרות

טז. נחלקו הראשונים מערכה לקראת מערכה האם מקבלים שבת בהדלקת הנרות, לדעת בה"ג (הלכות חנוכה סימן ט"ד ס"ג סעי' ד), רס"ג (עמ"ב נה), רב עמרם גאון (ה"ב דף פ"ע א), הרוקח (סי' רכ"ו), סידור רש"י (סימן שיד), תשובות רש"י (סי' רצ"ט עמ"ב ש"ט) ובספר הפרדס (סי' ר"א), מחזור ויטרי (סי' רלו), אשה שמדליקה נרות באותה שעה מקבלת שבת, ובא מהר"ו (סימן כט) ומוסיף שמקבלת שבת לא רק בהדלקה אלא בברכה, ולכן מדליקה ואחר כך מברכת. זה חידוש של מהר"ו, והעתיקו הרמ"א (סימן רס"ג סעיף ה), והאשכנזים יוצאים ביד רמ"א. תראה איך האשכנזים דבקים בהוראות רבותיהם, וגם אנחנו צריכים להיות דבוקים בהוראות הרמב"ם ומרן והפוסקים שלנו. לעומת זאת הרמב"ן (שבת כג.) כתב שלא

בי"א חאו"ח סי' מג בגליון הע"י 19), ויש כמה צעירים שחלקו עליו ואמרו שמשערים קודם השקיעה, אבל מרן השלחן ערוך כתב קודם הלילה והיינו צאת הכוכבים. ולא לשים לב למי שחלק עליו כדרכו.

¹² מי שרוצה בערב שבת לנסוע לכותל המערבי וכדומה, אם יסעו מאוחר מדי יזרקו עליהם אבנים... ורוצים להדליק נרות מפלג המנחה ולנסוע קצת מוקדם, האשה יכולה לקבל שבת, ולהצטרף לנסיעה של בעלה, והוא יפתח לה את הדלת, כמו מלכה... ויסגור את הדלת, והיא לא תעשה שום דבר. אבל אשה שרוצה לנסוע בעצמה, להורים או לדבר מצוה, היא צריכה לדעת שאם תדליק נרות מפלג המנחה היא חייבת לקבל שבת בהדלקה ולא יכולה אחר כך לנסוע. יש מי שהציע פתרון שהיא תדליק את הנרות בפלג המנחה, ובעלה יקבל שבת במקומה - שהרי בסתם אין בני הבית נגררים אחריה - ואז ניכר שההדלקה לכבוד שבת, וכך תוכל לנסוע אחר ההדלקה (עי' ליקו"י שבת א"ב עמ"ב תשעח).

בכלל יש נידון אם נשים יכולות לעשות רישיון נהיגה ולנהוג, הרב ואזנר (שבט הלו"ה"ד סי' א אות ב) החמיר מאוד בזה, וכתב שאשה לא תנהג ברכב, כי אין זה מדרכי הצניעות, וכל כבודה בת מלך פנימה. אבל בשו"ת אז נדברו ח"ב (סי' נ"ט) כתב שיותר טוב שתלמד נהיגה, וכי עדיף שתלך ברחוב? כשהיא ברכב רואים רק את הראש... ומרן זצ"ל (בכת"י בדאש ספר לבושי בנימין) פסק שבמקום צורך אפשר להקל לאשה ללמוד נהיגה. ובלבד שתלמד עם מורה אשה ולא עם מורה איש.

מקבלים שבת בהדלקת הנרות, אלא מקבלים שבת כשאומרים הקהל מזמור שיר ליום השבת, או ברכו בערבית. ואשה שלא באה לבית כנסת תקבל שבת בעצמה, ובלבד שתהיה תוספת מחול על הקודש לפני השקיעה, וכמו שכתב מרן השלחן ערוך (י"ט תרה) שהתוספת צריכה להיות קודם בין השמשות. וכן הוא בחידושי רבינו פרחיה (שבת כג) בשם רב האי גאון, וכן דעת הארחות חיים (דני הדלקת הנרות בע"ש אות א), וכן נראית דעת הרמב"ם (ע"ל ק"י שבת א ח"ב ע"י קפה) שלא מקבלים שבת בהדלקת הנרות, וכן דעת הרא"ש (ס"פ בזה מדליקין), ונמצא שיש לנו שני עמודי הוראה, והרי"ף לא גילה דעתו בנושא זה. וכן כתב המאירי (שבת סג). ומי שימנה את הראשונים יראה שרובם, כולל עמודי ההוראה, דעתם שלא מקבלים שבת בהדלקת הנרות.

לשון השלחן ערוך

יז. וזו לשון השלחן ערוך (סימן רסג סעיף י): לבה"ג, כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה. ועל פי זה נוהגות קצת נשים שאחר שבידו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידו שהדליקו בה, ואין מכבות אותה. ויש אומרים שאם מתנה קודם שהדליקה שאינה מקבלת שבת עד שיאמר החזן ברכו, מועיל. ויש אומרים שאינו מועיל לה. ויש חולקים על בעל הלכות גדולות, ואומרים שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר אלא בתפלת ערבית, שכיון שאמר החזן ברכו, הכל פורשים ממלאכתם. ולדין כיון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת הוי כברכו לדידהו. עד כאן לשונו. נמצא שמרן הביא שתי דעות האם קבלת שבת תלויה בהדלקת הנר, ובאמצע הביא "בסוגריים מרובעות" מחלוקת בדעת בה"ג אם מועיל תנאי, אבל לגבי עצם הנידון אם קבלת שבת תלויה בהדלקת הנר, מרן הביא בסך הכל יש ויש, וקיימא לן הלכה כיש בתרא. בפרט כאן שמרן מסיים ומכריע מפורש שקבלת שבת תלויה רק בברכו או במזמור שיר ליום השבת, ולא בהדלקת הנרות, ודלא כבה"ג.

נר חנוכה לפני נר שבת

יח. בא חכם בן ציון (במבוא לח"ב ענף א אות ד, ושם פרק יח אות ג) והקשה סתירה במרן, שהרי כתב בהלכות חנוכה (סימן ת"ט): בערב שבת מדליקים נר חנוכה תחילה ואחר כך נר שבת. ובבית יוסף ביאר שזהו כדי לחוש לדעת בה"ג שבהדלקת הנרות מקבלים שבת. ולמה לא אומרים תדיר ושאינו תדיר קודם, ונדליק נר שבת שהוא תדיר בכל השנה, לפני נר חנוכה שהוא פעם בשנה. אלא מחדש חכם בן ציון, שאף שמרן פסק דלדין קבלת שבת במזמור שיר, לכתחילה יש לחוש לבה"ג ולקבל שבת בהדלקה. ועל פי זה כתב שהנשים שנהגו לברך אחר ההדלקה, תניח אותן במנהגן. ורק כלה חדשה תנהג לברך ואחר כך להדליק. בכך בא ללמד זכות על משפחתו שנהגה כדעת הבן איש חי (פרשת נח אות ח), ולא זזה מהוראותיו ימין ושמאל.

רווחא דמילתא

יט. אמנם למרות שהבן איש חי היה גדול הדור ואף אחד לא מפקפק בגדולותו, אבל במקומות שחלק על מרן השלחן ערוך, אנחנו קיבלנו הוראות מרן, ואחר אלף המחילות מכבוד תורתו של חכם בן ציון, מדברי הבית יוסף מבואר שמדליקים נר חנוכה לפני נר שבת רק לרווחא דמילתא, אבל לא יחשוש לו ובשביל זה יגרום לברכה לבטלה לברך אחר ההדלקה, זה חילוק פשוט ופלא על חכם בן ציון שלא ירד לחילוק זה ולחנים הגן על הנוהגים כמו הבן איש חי. ובפרט שעל פי הסוד (שער הכוונות דק"ט ע"א) יש ענין להדליק נר חנוכה ואחר כך נר שבת, ובאמת מרן לא התכוין לפסוק לכתחילה כבה"ג, וכפי שביאר בעצמו שאפילו לדברי החולקים על בה"ג, אם רצה להדליק נר חנוכה תחילה ראשי, ועדיף לעשות כדעת כולם. והכלל תדיר ושאינו תדיר קודם, הוא הידור בעלמא ואינו לעיכובא, וכפי שהוסף לבאר הרדב"ז (בתשובה ס"י תשנז), וכן כתבו השלחן גבוה והערך השלחן (סג). ויותר מזה, הבעל הוא מדליק נר חנוכה, והאשה מדליקה נר שבת, וגם אם תקבל שבת בהדלקה הוא יכול להדליק נרות חנוכה, כי הוא לא נגרר אחריה בקבלת שבת, כמו שכתב הרמ"א, ומה תאמר שמרן דיבר על אלמנה שגרה לבד ומדליקה גם נר חנוכה וגם נר שבת, אבל זו אוקימתא לא נכונה בשלחן ערוך, שכתב בסתם ולא חילק. וצריך לומר שזה

¹³ יש חכם גדול אחד שהוציא חוברת "כוחו של מנהג", ומרן בייע אומר (ח"י תאו"ה ס"א אות ח) דחה את דבריו באורן.

¹⁴ כשהיו באים נשים לבית הדין לא היה מסתכל עליהן, ופעם שאלו את מרן: איך

רק ענין של נראות, שבבית שהדלקו נרות שבת והכניסו שבת באים ומדליקים נרות חנוכה, ולכן לרווחא דמילתא חשים בזה לבה"ג, אבל מעיקר הדין אין הכי נמי, אם הקדימה להדליק נרות שבת יכולה להדליק נרות חנוכה, כי להלכה קבלת שבת אינה תלויה בהדלקת הנרות.

חומרא הבאה לידי קולא

כ. חכם שלום זצ"ל אמו היתה מדליקה ואחר כך מברכת, כדעת הבן איש חי, ואמרו לו שמרן זצ"ל אמר ביודים שמי שמברכת אחר ההדלקה זו ברכה לבטלה (יב"א ח"י תאו"ה ס"א אות ד), וכששמע כך אמר, וכי אמא שלי בירכה ברכה לבטלה. היא היתה אשתו של חכם אפרים הכהן שהיה ראש המקובלים בשיבת פורת יוסף וחכם עצום גם בפשט. ושמעתי שחכם שלום אמר בשיבה שלו לעשות כמו הבן איש חי. אבל באחד השיעורים הקודמים אמרנו שמדברי ספר שבלי הלקט הארוך (בהל' הדלקת נרות אות נט) - תמיד נדפס שבולי הלקט הקצר, אך לפני כמה עשרות שנים נדפס הארוך, ובהתחלה היה בסטנסיל והיום הדפיסו יפה - משמע שהמברכת אחר הדלקת הנרות עושה ברכה לבטלה. שימו לב, החולקים שסברו לברך אחר ההדלקה חששו לדברי מהרי"ו שהאשה מקבלת שבת בברכה, וכמו שכתב החיד"א במחזיק ברכה (ס"י רסג ס"ק ד): ואם כן תיסיג לן "להחמיר" בשבת, אבל ביום טוב לא יש טעם כלל, וצריך לברך מקודם. ע"כ. רואים שקרא לזה "חומרא", ולא ידעו שיש בזה חשש ברכה לבטלה, ואילו החיד"א, הבן איש חי, חכם אפרים, חכם שלום, חכם בן ציון, היו יודעים דברי השבלי הלקט, מן הסתם היו חוזרים בהם ומורים לברך קודם ההדלקה, שלא להיכנס לספק ברכה לבטלה. לכן להלכה גם מי שנהגה לברך אחר ההדלקה, תשנה מנהגה ותברך ואחר כך תדליק.

מרן שינה מנהגים

כא. כאשר מרן זצ"ל שינה את המנהג כעסו עליו, איך אתה משנה מנהגים, הלא כתב המהרי"ק (שו"ש ט) - רבי יוסף קולון, והמגן אברהם (סימן רע"א ס"ק כב) ורבי יהודה עייאש (מטה יהודה ח"ב ס"י תקפ"ב דל"ו ע"א, בית יהודה תאו"ה ס"י ט) שאין לשנות מנהגים¹³. אבל הני מילי לאחד שלא ישמעו לו, כגון מי שכותב לבחורי ישיבות להדליק נר חנוכה, שרק מי שאין לו שכל ישמע לו, אבל מי שיש לו שכל ינהג כמו שפסקו גדולי הדור. ואדרבה כתב הריב"ש (ס"י מד, קכב, שפח) שחכם גדול שדבריו נשמעים חייב לשנות מנהג שיש בו שמץ איסור, כלומר אפילו ספק איסור. ובספר עין יצחק ח"ג (עמ' תרלו והלאה) הבאנו עשרות פוסקים, ראשונים ואחרונים, שכולם כתבו שחכם גדול שדבריו נשמעים משנה מנהג, ומה נתפסו לדברי מהרי"ק ורבי יהודה עייאש. ולא היה כמו מרן זצ"ל ששינה מנהגים ושמעו בקולו, כי הגמרא אומרת (ברכות ז) מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים, ומי כמו מרן שהיה לו יראת שמים¹⁴. אם היה הדור ראוי היו כל גדולי הדור צריכים להתאסף ולחזק את דבריו של מרן זצ"ל, קודם לברך ואחר כך להדליק.

אברך אחד מהעדה הבלבית בירחון אור תורה, כתב, שצריך לנהוג בדוקא לברך אחר ההדלקה, וצריכים לחזור למנהג אמותינו הצדקניות, וכדעת "כל הראשונים והרמב"ם" מכללם, וגדולי האחרונים ומרן והרמ"א בראשם [ראה אור תורה אב תשנ"ג]. ע"כ. והדבר פלא היאך הדפיסו דברים אלה בלא לבדוק, וכתבו "כל הראשונים" בעוד שאין לנו אפ"י ראשון אחד שכותב שיש לברך אחר ההדלקה. והיאך כתבו שהרמב"ם סובר לברך אחר ההדלקה, הרי לשון הרמב"ם: וקודם שידליק יברך. [ונשים לב: אילו היו משיגים על איזה חכם מרבני תוניס מיד היו מתרצים, אבל מרן אאמו"ר אמר לי פעם, שהירחון הזה שם לו למטרה מזה עשרים וחמש שנה לקעקע את כל פסקיו של מרן, לפני כמה חודשים כתבו על דברינו "עפרא לפומיה" למה? אילו היינו מזכירים את שירי ביאליק בעל פה כמו שעשה הרב שלהם, ניחא, אבל אמרנו דברי תורה והם כותבים על זה עפרא לפומיה? לדעתי אסור לקרוא את הירחון הזה, הוא משחית את הנפש. לא פחות מהבקיאיות בשירי ביאליק...].

- עבר הגהה והוספות ממרן הראש"ל שליט"א -

זכית שכל בניך תלמידי חכמים? והשיב: אני מעולם לא הסתכלתי על אשה, וכשהיו באים לבית הדין הייתי מסתכל על הבעל על אל העורך דין. אבל היום כולן עורכות דין. אינני יודע מה היה עושה היום...